

יא. וארא – תאריכים ביחזקאל

סיפור ההפטרה השבוע מוביל אותנו למחזות תאריכים. דבר זה, ציון תאריך לרבים מנבואותיו של יחזקאל, הוא מן המאפיינים את הספר. מצינו בדומה לכך דוגמאות מועטות בנבואות ירמיהו ודוגמאות נמרצות בספרי חגי וזכריה. לעובדה זו יש לצרף את מסורת חז"ל על כתיבתו – עריכתו של ספר יחזקאל. כך נשנתה ברייתא במסכת בבא-בטרא (ט"ו ע"א): "אנשי כנסת הגדולה כתבו ספר יחזקאל" ובפירושו של רש"י נתברר יסוד עמוק: "יחזקאל נתנבא בגולה [בבבל] ואיני יודע למה לא כתבו יחזקאל בעצמו, אם לא מפני שלא שניתנה נבואה להכתב בחוצה לארץ וכתבוהו אלו [אנשי כנסת הגדולה] לאחר שבאו לארץ".

כיוצא בדבר כתבו רש"י ומהר"י קרא בראש הספר "הפסיקה רוח הקודש את דבריו בשני מקראות [בתחילת פ"א] ללמד מי הנביא וכו'" ובניסוחו של רבי אליעזר מבליגניצי "הסופר שכתב כל דבריו יחד הוסיף לפרש מה שסתם וקיצר". בלשון בת ימינו נאמר: אנשי כנסת הגדולה "ערכו" את רשימות נבואותיו של יחזקאל והשלימו את מה שראו לנכון להשלים. מכאן גם סידור סדר הזמנים העוקב ברובו של הספר. יש בנותן עניין רב לעקוב אחר סדר הזמנים בתאריכי נבואת יחזקאל ולהסביר את המקרים החריגים במרכיבי "לוח פעילותו הנבואית".

אמנם, בהפטרנו בולטת חריגה שהיא בבחינת "מרפסין איגרא" (קידושין ס"ג, ע"ב). בתחילת פרק כ"ט נאמר "שְׁנָה הָעֶשְׂרִית" ובפשטות בפירוש רבי מנחם בן שמעון שהיא עשירית לשנה שהחל להתנבא או לגלות המלך יהויכין. אמנם בפסוק י"ז לקראת סוף ההפטרה נאמר "וַיְהִי בְּעֶשְׂרִים וְשֶׁבַע שָׁנָה" וכתב על כך רש"י (שם) "יש בספר זה הרבה נבואות כתובות מוקדם ומאוחר" ואמנם רוב המפרשים הלכו בעקבות "סדר עולם" וכתבו שמנין זה הוא למלכות נבוכדנאצר, ואכן רבי ישעיהו מיטראני הביא דעה נוספת, שמנין זה הוא למותו של יאשיהו בימי פרעה נכה. לעומת כל אלה כתב רבי אליעזר מבליגניצי (יחזקאל א', ב') "כל שנים המנויים בספר זה לזמן זה [של גלות יהויכין] הן מנויים".

נמצאנו לפי זה אומרים: א. נבואה זו של חמשת הפסוקים האחרונים בהפטרה היא האחרונה בנבואות יחזקאל שנכתבה לדורות ונשתמרה בידנו. ב. שזמן פעילותו הנבואית של יחזקאל הייתה בת כ"ב שנים (מאז השנה החמישית לגלות יהויכין עד השנה העשרים ושבע). ג. שנבואה זו הוקדמה ונקבעה לפנינו שלא כסדר הזמנים כפי שרמז רש"י בפירושו לפסוק י"ז. אכן ההסבר ה"ספרותי" ששני חלקי הפרק, זה שנאמר לנביא בשנה העשירית וזה שנאמר לו שבע עשרה שנה אחר כך, בעשרים ושבע שנה – נצמדו יחד בגלל הנושא המשותף "מצרים", אין בו כדי שביעה. שהרי עוד כמה וכמה נבואות נאמרו על מצרים בספרנו.

הלקח הנבואי המתבטא בסמיכות שני התאריכים המרוחקים זה מזה, הוא זה שהתנסח בפי ישעיהו (י', ה') "אֲשׁוּר שֶׁבֶט אֶפְיִי" (השווה רמב"ם הל' תשובה פ"ו ה"ה והשגת הראב"ד). כיבושה של מצרים ע"י נבוכדנאצר (רש"י יחזקאל כ"ט, י"ז) הוא חלק ממערכה אלוקית רחבת אופקים החובקת זרועות עולם. צור אמורה הייתה להיענש על גאוותה ותחרותה עם ירושלים – "אֶמְלֶאָה הַחֲרָבָה" (יחזקאל כ"ו, ב' השווה רש"י בראשית כ"ה, כ"ג). שלושה פרקים ייחד יחזקאל לנבואות על צור. עונשה אמור לבוא לה מידי נבוכדנאצר הבבלי, אבל "לפי שהיא [אי] בים צריך טורח גדול ואומנויות גדולות לכבשה יותר משאר כרכים שביבשה" (רבי אליעזר בלגינצי). מבלי שהמלך הבבלי מודע לתפקיד שהוא ממלא ב"לוח השחמט" העולמי עושה בו הקב"ה שליחותו להעניש את צור ולתת לנבוכדנאצר שכרו משולם כראוי בכיבושה של מצרים. מאורעות רחוקים זה מזה בלוח הזמנים ההיסטורי נתפשים בהשקפה הנבואית כאחוזים זה בזה ומכוונים ע"י מסבב הסיבות קורא הדורות מראש, והוא מה שנרמז ע"י אנשי כנסת הגדולה שהצמידו את שתי הנבואות סמוכות זו לזו.